

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ทัศนศิลป์ ม.๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง : นายสมภพ จงจิตติโพธา

ผู้ตรวจ : นายธนาวุฒค์ เทศทอง
รศ.ดร.รัฐไท พรเจริญ
ผศ.ดร.รุ่งนภา สุวรรณศรี

บรรณาธิการ : รศ.ดร.สกันธ์ ภูงามดี

ผลิตและจัดจำหน่าย

บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด

นางสาวปัญญณี วิทย์สัมพันธ์

๑๐๑/๑๔ หมู่บ้านมณีนียา ๓ ซอย ๑๐

ถนนรัตนธิเบศร์ ตำบลไทรมา อำเภอมือง
จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐

โทร. ๐-๒๕๒๔-๖๓๑๖

๐๘-๑๔๔๕-๙๙๖๘

๐๘-๖๓๐๐-๔๑๑๓

โทรสาร ๐-๒๕๔๔-๓๙๒๓

E-mail : editor@muangthaibook.com

Website : www.muangthaibook.com

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ทัศนศิลป์ ม.๓

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง : นายสมภพ จงจิตติโพธา

ผู้ตรวจ : นายธนาวุฒค์ เทศทอง
รศ.ดร.รัฐไท พรเจริญ
ผศ.ดร.รุ่งนภา สุวรรณศรี

บรรณาธิการ : รศ.ดร.สกันธ์ ภูงามดี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

จำนวน : ๓,๐๐๐ เล่ม

ผลิตโดย : บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด
นางสาวปัญญณี วิทย์สัมพันธ์
๑๐๑/๑๔ หมู่บ้านมณีนียา ๓ ซอย ๑๐ ถนนรัตนธิเบศร์
ตำบลไทรมา อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทร. ๐-๒๕๒๔-๖๓๑๖, ๐๘-๑๔๔๕-๙๙๖๘, ๐๘-๖๓๐๐-๔๑๑๓
โทรสาร ๐-๒๕๔๔-๓๙๒๓
E-mail : editor@muangthaibook.com
Website : www.muangthaibook.com

ISBN : ๘๘๕-๙๕๓-๗๗๐-๐๓๐-๑

ราคา : ๘๐ บาท

“หนังสือเล่มนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด ห้ามทำซ้ำ คัดลอก เลียนแบบ
ทำสำเนาตัดแปลง หรือวิธีการอื่นใดไปเผยแพร่ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้
นอกจากจะได้รับการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจาก บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด”

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ทัศนศิลป์ ม.๓ เล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ซึ่งมีเนื้อหาตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

เนื้อหาในหนังสือมีทั้งหมด ๗ หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย (๑) ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์ (๒) เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ (๓) การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ (๔) การวิเคราะห์ผลงานทัศนศิลป์ (๕) การประกอบอาชีพทางทัศนศิลป์ (๖) การจัดนิทรรศการทางทัศนศิลป์ และ (๗) ทัศนศิลป์กับยุคสมัยของวัฒนธรรม พร้อมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากระบวนการคิด เสริมทักษะความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และกระบวนการทำงานได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อทำแบบทดสอบประเมินตนเองแบบออนไลน์

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ทัศนศิลป์ ม.๓ เล่มนี้ จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ให้ความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ผู้สอน ตลอดจนที่จะนำไปใช้ให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ทั้งนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง พร้อมน้อมรับคำติชม และกรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ทราบเพื่อดำเนินการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

สมภพ จงจิตดีโพธา
และ

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย

สารบัญ

หน้า

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์.....๑

๑. ทัศนธาตุและหลักการออกแบบ.....๒
๒. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในสิ่งแวดล้อมในงานทัศนศิลป์.....๔
- กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๑.๑.....๑๒
๓. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น.....๑๓
๔. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในงานทัศนศิลป์.....๑๔
- กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๑.๒.....๑๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์.....๑๗

๑. เทคนิคงานจิตรกรรม.....๑๘
๒. เทคนิคงานวาดเขียน.....๒๓
๓. เทคนิคงานประติมากรรม.....๒๔
๔. เทคนิคงานภาพพิมพ์.....๒๕
๕. แนวความคิดในการสร้างงานทัศนศิลป์.....๒๗
๖. ศิลปินทัศนศิลป์ที่ใช้เทคนิคงานจิตรกรรม.....๒๘
๗. ศิลปินทัศนศิลป์ที่ใช้เทคนิคงานประติมากรรม.....๓๑
- กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๒.....๓๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์.....๓๕

๑. การสร้างผลงานทัศนศิลป์แบบ ๒ มิติ.....๓๖
๒. การสร้างผลงานทัศนศิลป์แบบ ๓ มิติ.....๓๘
๓. การสร้างสรรค์ทัศนศิลป์แบบสื่อผสม.....๓๙
๔. หลักการในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์.....๔๑

หน้า

กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๓.๑.....	๔๕
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๓.๒	๕๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ การวิเคราะห์ผลงานทัศนศิลป์.....๕๙

๑. การวิเคราะห์ รูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าในงานทัศนศิลป์.....	๖๐
๒. เนื้อหาในงานทัศนศิลป์.....	๖๑
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๔.๑	๖๓
๓. รูปแบบในงานทัศนศิลป์.....	๖๔
๔. ขั้นตอนการวิเคราะห์.....	๖๗
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๔.๒	๗๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การประกอบอาชีพทางทัศนศิลป์.....๗๕

๑. ศิลปิน.....	๗๖
๒. ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรม.....	๗๘
๓. ช่างเขียนภาพจิตรกรรมไทย.....	๘๐
๔. นักออกแบบ.....	๘๓
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๕	๘๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ การจัดการนิทรรศการทางทัศนศิลป์.....๘๗

๑. ประโยชน์ของการจัดการนิทรรศการทางทัศนศิลป์.....	๘๘
๒. ขั้นตอนในการจัดการนิทรรศการทางทัศนศิลป์.....	๘๙
๓. เกณฑ์การคัดเลือกผลงานทัศนศิลป์ในการจัดการนิทรรศการ.....	๙๓
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๖	๙๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ ทัศนศิลป์กับยุคสมัยของวัฒนธรรม.....๙๗

๑. ทัศนศิลป์กับการสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรม.....	๙๘
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๗.๑.....	๑๐๒
๒. ความแตกต่างของงานทัศนศิลป์ในแต่ละยุคสมัยของวัฒนธรรมไทย.....	๑๐๓
๓. ความแตกต่างของงานทัศนศิลป์ในแต่ละยุคสมัยของวัฒนธรรมสากล.....	๑๑๔
๔. ยุคใหม่ (Modern Age) ค.ศ. ๑๘๐๐-ปัจจุบัน.....	๑๒๐
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๗.๒.....	๑๒๔

บรรณานุกรม.....๑๒๕

หน่วยการเรียนรู้ที่

ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์

สาระที่ ๑

ทัศนศิลป์

มาตรฐาน ศ ๑-๑

สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตัวชี้วัด

ม.๓/๑ บรรยายสิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ที่เลือกมา โดยใช้ความรู้เรื่องทัศนธาตุและหลักการออกแบบ

ผังสาระการเรียนรู้

สาระสำคัญ

การรับรู้ทางสายตาของมนุษย์คือ ภาพที่มองเห็น (Image) เมื่อ พิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ วัตถุต่าง ๆ รอบตัวที่มนุษย์สร้างขึ้นจะพบว่า สิ่งแวดล้อมหรือ วัตถุเหล่านั้นมี จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง ระบาย พื้นผิว ความสว่าง ความมืดและสี ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายนอกของวัตถุที่สามารถรับรู้ได้จากการเห็น สิ่งเหล่านี้คือองค์ประกอบของทัศนธาตุ เมื่อศิลปินเขียนภาพวัตถุนั้นบนกระดาษ ศิลปินต้องเขียนคุณลักษณะดังกล่าวตามที่ตามองเห็น หมายถึง ศิลปินจะต้องเขียน จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง ระบาย พื้นผิว บริเวณว่างความสว่าง ความมืดและสี ของวัตถุนั้นนั่นเอง เพื่อให้เกิดความงาม และสามารถวิเคราะห์ และบรรยายวิธีการใช้ ทัศนธาตุ และหลักการออกแบบในการสร้างงานทัศนศิลป์ของตนเองให้มีคุณภาพ

๒

ทัศนศิลป์ ม.๓

๑. ทัศนธาตุและหลักการออกแบบ

สิ่งแวดล้อม (Environment) คือ สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น

สิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็นลักษณะกว้าง ๆ ได้ ๒ ส่วน คือ

(๑) สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากร เป็นต้น

(๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชนเมือง สิ่งก่อสร้างโบราณสถาน ศิลปกรรม

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีมนุษย์สามารถสามารถรับรู้จากการมองเห็น หากพิจารณาตามหลักทัศนศิลป์ เรามองเห็น จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว บริเวณว่าง ความสว่างความมืดและสีที่ปรากฏ ล้วนแล้วแต่ประกอบไปด้วยทัศนธาตุทั้งสิ้น ดังนั้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือต้นแบบแห่งความคิดและจินตนาการในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ของศิลปิน

๑.๑ ทัศนธาตุ (Visual Elements) ทางทัศนศิลป์ หมายถึง องค์ประกอบพื้นฐานทางศิลปะ ที่ประกอบไปด้วย จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง ระบาย พื้นผิว ความสว่าง ความมืดและสี ซึ่งสามารถเลือกและนำมาใช้สร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ทุกแขนงโดยนำทัศนธาตุเหล่านั้นมาจัดวางบนพื้นที่สำหรับการสร้างงานศิลปะ เพื่อให้เกิดความงดงาม การจัดวาง (Compos) ต้องอาศัยหลักการออกแบบ (Principle of Design) โดยผลงานแต่ละชิ้นไม่จำเป็นต้องใช้องค์ประกอบศิลป์ทุกตัวและหลักการออกแบบทุกข้อเสมอไป หลักการออกแบบแต่ละข้อมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ดังนั้นจึงควรเลือกลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสร้างงานของตนเป็นสำคัญ

๑.๒ องค์ประกอบของทัศนธาตุ

๑. จุดเป็นธาตุทางทัศนศิลป์ที่มีขนาดเล็กที่สุด ไม่มีความกว้าง ความยาว ความสูง ความลึก และความหนา จุดเมื่อนำมาเรียงต่อกันตามตำแหน่งที่เหมาะสม และซ้ำๆ กัน ทำให้เห็นเป็นเส้น รูปร่าง รูปทรง ลักษณะผิว ฯลฯ

๒. เส้นเกิดจาก จุดมาเรียงต่อกันจำนวนมาก นับไม่ถ้วน เคลื่อนไหวในบริเวณว่าง (Space) ตามทิศทาง เส้นอาจเกิดจากการลาก ขุด ขีด เขียนด้วยเส้นดินสอ ปากกา แปรงหรือวัสดุอื่น ๆ และเส้นสามารถก่อให้เกิดขอบเขตของระบาย

๓. รูปร่าง (Shape) หมายถึง รูปนอก หรือเส้นรอบนอกของสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นเป็น ๒ มิติ ซึ่งเป็นบริเวณที่แบนราบ โดยมีเส้นรอบนอกบ่งบอกรูปร่างชัดเจน

๔. รูปทรง มีความต่างจากรูปร่างตรงที่รูปทรงมี ๓ มิติ กล่าวคือ มีความหนาหรือความลึกเพิ่มขึ้น คำว่ารูปทรงจึงเป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งที่เป็นรูปและเกิดขึ้นจริง มีลักษณะความเป็นมวลมีความทับซ้อนเนื้อที่ในอากาศและสัมผัสได้โดยรอบเช่นงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นต้น ส่วนความหมายของรูปทรงในงานจิตรกรรมสามารถทำให้เกิดเป็นภาพ ๓ มิติได้ด้วยวิธีการลวงตา โดยใช้กลวิธีการระบายสี ด้วยค่าน้ำหนักแสงและเงาบนพื้นระบายให้เกิดมิติความตื้นลึก

๕. พื้นผิว หมายถึง ลักษณะภายนอกบริเวณพื้นผิวของวัตถุต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นสามารถสัมผัสจับต้องและมองเห็นแล้วเกิดความรู้สึกในลักษณะต่าง ๆ กัน

๖. บริเวณว่างคือ บริเวณที่ไม่มีวัตถุหรือสิ่งใดปรากฏ โดยสามารถรับรู้บริเวณว่างนั้นได้ด้วยประสาทสัมผัส จากการเห็น และการใช้กายสัมผัส

๗. ความสว่างและความมืด หมายถึง ความเข้มข้นของแสงมาก-น้อย ที่มากระทบวัตถุแล้วสะท้อนเข้าสู่ตาเรา ทำให้เรารับรู้รูปร่างและสีของวัตถุหรือสิ่งของต่าง ๆ รอบตัวเราได้ชัดเจนมากขึ้นเพียงใดก็เพราะค่าของความส่องสว่างและความมืดเป็นตัวกำหนด เช่น การมองเห็นสิ่งของที่ปรากฏขึ้นระหว่างกลางวันและกลางคืน

๘. สีเป็นองค์ประกอบของศิลปะที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์มากกว่าองค์ประกอบชนิดอื่น สามารถสร้างความประทับใจ และเร้าอารมณ์ต่อผู้ชมได้อย่างรวดเร็วและชัดเจนโดยไม่ต้องใช้เวลาคิดไตร่ตรองหาเหตุผลจากความรู้สึกเหล่านั้นเลย ด้วยเหตุนี้ความรู้สึกทางสุนทรียภาพต่อสีต่าง ๆ จึงมีอยู่ในบุคคลทั่วไป

๑.๓ การออกแบบ (Design) หมายถึง การวางแผนสร้างสรรค์รูปแบบ โดยการจัดส่วนประกอบของการออกแบบ โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบ และคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดและวิธีการที่เหมาะสมตามแบบแผนและจุดมุ่งหมายที่ต้องการตามความคิดสร้างสรรค์

๑. เอกภาพ หมายถึง การจัดองค์ประกอบหรือการประสานกันของส่วนต่าง ๆ ทางศิลปะให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความสมบูรณ์ในตัวโดยการถ่ายทอดเป็นผลงานทางทัศนศิลป์ ด้วยกระบวนการทางศิลปะหรือการออกแบบทุกสาขา

๒. ความกลมกลืน (Harmony) คือ ความประสานให้เกิดความกลมกลืนเป็นพวกหรือเป็นหมู่ระหว่างภาวะความเหมือน (Monotony) และการตัดกัน (Contrast) เข้าด้วยกันหรือเป็นการผสมผสานจุดต่าง ให้เกิดความลงตัว ไม่ทำให้รู้สึกเหมือนกันจนเกินไปหรือตัดกันจนเกินงาม

๓. ความสมดุล (Balance) หมายถึง การจัดโครงสร้างของภาพให้เกิดความสมดุลหรือความเท่ากัน ทั้งนี้ความสมดุลในทางศิลปะอาจเกิดจากการจัดรูปร่าง รูปร่าง สี ลักษณะผิว ฯลฯ ให้เกิดความเท่ากันตามความรู้สึก

การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นต่อการออกแบบเพราะจะช่วยให้เกิดแนวคิดและสร้างแรงบันดาลใจในเรื่องของรูปแบบและองค์ประกอบ โดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

๑. สังเกตและวิเคราะห์ธรรมชาติ โดยที่เป็นทัศนธาตุ และลักษณะต่าง ๆ
๒. บันทึกภาพธรรมชาติ เช่นการถ่ายภาพ การวาดภาพ ตลอดจนการรวบรวมหรือสะสมวัตถุทางธรรมชาติ เช่น ก้อนหิน เปลือกหอย กิ่งไม้ ใบไม้ เป็นต้น
๓. สร้างเสริมประสบการณ์ทางตา ด้วยการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ
๔. ถ่ายทอดรูปร่างรูปร่าง และสีของธรรมชาติ ออกมาเป็นภาพเล็ก ๆ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการออกแบบ

๒. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในสิ่งแวดล้อมในงานทัศนศิลป์

จุด (Point) เป็นธาตุทางทัศนศิลป์ที่มีขนาดเล็กที่สุด ไม่มีความกว้าง ความยาว ความสูง ความลึก และความหนา จุดเมื่อนำมาเรียงต่อกันตามตำแหน่งที่เหมาะสม และซ้ำ ๆ กัน ทำให้เห็นเป็นเส้น รูปร่าง รูปทรง ลักษณะผิว ฯลฯ จุดพบเห็นได้ทั่วไปในธรรมชาติ เช่น เมล็ดถั่ว ข้าวโพด รวงข้าว ก้อนหิน ขนนก ดวงดาว เป็นต้น จุดเหล่านี้ธรรมชาติได้ออกแบบไว้อย่างมีระเบียบ มีจังหวะ มีความซ้ำกันอย่างพอเหมาะพอดี และได้ให้อิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ในการออกแบบและสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นอย่างมาก

๒.๑ จุดในสิ่งแวดล้อม หมายถึง จุดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น จุดที่ปรากฏบนตัวของสัตว์ต่าง ๆ เช่นลายจุดบนตัวเสือดำ นกยูง แมลงต่าง ๆ เปลือกหอย หรือปรากฏบนเปลือกไม้ ผลไม้ และดอกไม้ เป็นต้น

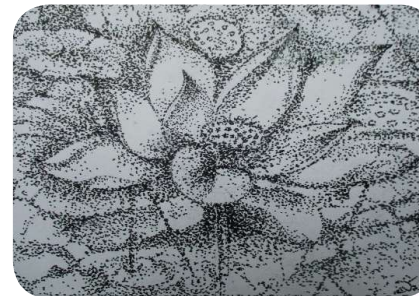

รูปที่ ๑.๑ ลายจุดบนปีกผีเสื้อ

รูปที่ ๑.๒ ลายจุดบนตัวเสือดำ

๒.๒ จุดในงานทัศนศิลป์ เกิดจากการใช้วัสดุอุปกรณ์ เช่น การใช้ ดินสอ ปากกาจุด ใช้พู่กันแต้ม จิ้มหรือกระทุ้ง เป็นต้น

รูปที่ ๑.๓ การจุดโดยใช้ปากกาเมจิก

รูปที่ ๑.๔ ใช้พู่กันแต้มสีให้เกิดเป็นจุด

๒.๓ เส้นในสิ่งแวดล้อม หมายถึง เส้นที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เส้นที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ไฟแลบ พายุฟ้าผ่า หรือเส้นเกิดบนใบไม้ต่าง ๆ เช่น ใบมะพร้าว

รูปที่ ๑.๕ เส้นที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ไฟฟ้า

รูปที่ ๑.๖ เส้นที่เกิดบนใบมะพร้าว

๒.๔ เส้นในงานทัศนศิลป์ เป็นลักษณะการใช้เส้นเพื่อสร้างรูปให้เห็นเป็นเส้นขอบนอกของวัตถุหรือเส้นรอบนอกของวัตถุสิ่งของที่วาดลงไปบนพื้นระนาบ เช่นในงานจิตรกรรมไทยไทยต้องมีการร่างลายเส้น ก่อนถึงขั้นตอนในการระบายสี

รูปที่ ๑.๗ ภาพลายเส้น ในงานจิตรกรรมไทย

๒.๕ รูปร่าง รูปทรงในสิ่งแวดล้อม หมายถึง รูปร่างที่ปรากฏบนวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือที่เรามองเห็น แม้จะมีลักษณะเป็น ๓ มิติ มีความหนา แต่สามารถนำเสนอสิ่งต่างๆ เหล่านั้นในลักษณะ ๒ มิติ โดยตัดด้านหน้าออกไป แสดงให้เห็นเฉพาะเส้นรอบนอกของวัตถุสิ่งนั้น แต่ยังสามารถสื่อความหมายในลักษณะภาพรวมได้

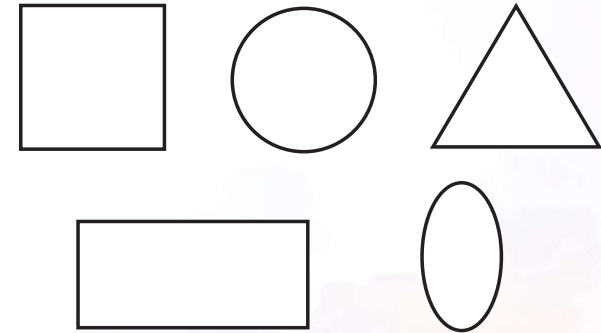

รูปที่ ๑.๘ รูปร่างของกบรูปทรงในสิ่งแวดล้อม

รูปที่ ๑.๙ รูปทรงของกบ

๒.๖ รูปร่าง ในงานทัศนศิลป์ เกิดจากการลากเส้นด้วยดินสอหรือพู่กัน เกิดเป็นรูปนอก หรือเส้นรอบนอกของสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นเป็น ๒ มิติ ซึ่งเป็นบริเวณที่แบนราบ

รูปที่ ๑.๑๐ รูปร่างของกบรูปทรงในสิ่งแวดล้อม

๒.๗ รูปทรงในงานทัศนศิลป์ หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปและเกิดขึ้นจริง มีลักษณะความเป็นมวลมีความทึบตัน เนื้อที่ในอากาศและสัมผัสได้โดยรอบเช่นงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นต้น ส่วนความหมายของรูปทรงในงานจิตรกรรมสามารถทำให้เกิดเป็นภาพ ๓ มิติได้ด้วยวิธีการลงตา โดยใช้กลวิธีการระบายสี ด้วยค่าน้ำหนักแสงและเงาบนพื้นระนาบให้เกิดมิติความตื้นลึก

รูปที่ ๑.๑๑ ช่าง มุลพินิจ .ชื่อผลงานสิงโต .วัสดุ บรอนซ์.
ภาพแสดงรูปทรง ๓ มิติ ในงานประติมากรรม

๒.๘ พื้นผิวในสิ่งแวดล้อม หมายถึง พื้นผิวที่เกิดขึ้นจริงเชิงกายภาพ (Physical or Actual Texture) เป็นพื้นผิวของวัสดุธรรมชาติหรือวัตถุจริง ฯลฯ เช่น ผิวของเปลือกไม้ ผิวของตัวสัตว์ เป็นต้น

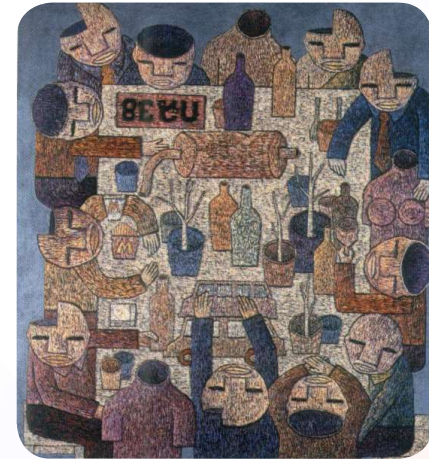

รูปที่ ๑.๑๒ พื้นผิวของเปลือกไม้

รูปที่ ๑.๑๓ คนที่ตัวแมวเป็นพื้นผิวที่ให้ความรู้สึกอ่อนนุ่ม

๒.๑๐ พื้นผิวในงานทัศนศิลป์ เช่น พื้นผิวในภาพเขียนอาจจะเป็นพื้นผิวของสี เนื้อสี เนื้อกระดาษ หรือเนื้อของผืนผ้าใบที่เขียนประกอบกัน ลักษณะการป้ายสีของศิลปินแต่ละคน สามารถป้ายเป็นสีให้เรียบหรือขรุขระ ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคการระบายสีของศิลปินแต่ละคน ศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ก็ใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการสร้างพื้นผิว เช่น เทคนิคแกะไม้ เทคนิคกัดกรด เป็นต้น

รูปที่ ๑.๑๔ ชื่อภาพ กรุงเทพมหานคร ผลงานของเด่นพงษ์ วังศาโรจน์.
กลวิธีการระบายสีหนาทับซ้อน (Impasto)ทำให้เกิดพื้นผิวของสีนี้มัน

๒.๑๑ บริเวณว่าง ในสิ่งแวดล้อม หมายถึง บริเวณว่างที่แสดงความกว้าง-ยาว ลึก สัมผัสได้ด้วยความเป็นจริง เช่น บริเวณว่างภายในห้อง หรือบริเวณว่างสวนสาธารณะ เป็นต้น

รูปที่ ๑.๑๕ บริเวณว่าง ที่อุทยานหินเขางู จ.ราชบุรี

๒.๑๒ บริเวณว่างในงานทัศนศิลป์ เป็นบริเวณว่างสงวนตา หรือบริเวณว่างแบบรูปภาพ (Pictorial Space) หมายถึง บริเวณที่ปรากฏในงานจิตรกรรมหรือภาพพิมพ์เป็นบริเวณว่าง ๓ มิติ ที่แสดงความกว้าง ความยาว และความลึก เป็นที่ว่างสงวนตาที่เกิดขึ้นจากกลวิธีทางจิตรกรรม

รูปที่ ๑.๑๖ ภาพหุ่นนิ่งกับตระกร้าแอปเปิ้ล ผลงานของพอล เซซานน์ (Paul Cezanne)
แสดงให้เห็นบริเวณว่างในงานจิตรกรรม

๒.๑๓ ความสว่างและความมืดในสิ่งแวดล้อม หมายถึง ปรากฏการณ์ของแสงและเงา ความเข้มข้นของแสงมาก-น้อย ที่มากระทบวัตถุแล้วสะท้อนเข้าสู่ตาเรา ทำให้เรารับรูปร่างและสีของวัตถุหรือสิ่งของต่าง ๆ รอบตัวเรา เช่น การมองเห็นธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏขึ้นระหว่างกลางวันและกลางคืน

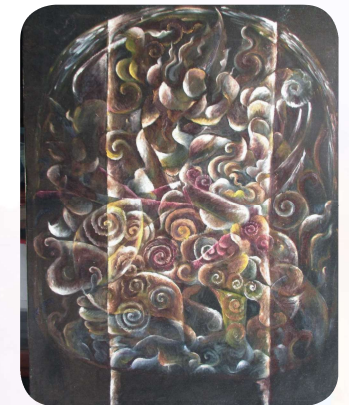

รูปที่ ๑.๑๗ บริเวณว่าง ที่อุทยานหินเขางู จ.ราชบุรี

๒.๑๔ ความสว่างและความมืด หรือแสงและเงา ในงานทัศนศิลป์ เป็นพื้นฐานในการสร้างงานทัศนศิลป์ โดยเฉพาะการเขียนภาพที่ต้องการแสดงภาพให้คล้ายของจริงมากที่สุด ด้วยเทคนิคการวาดเส้น หรือเทคนิคงานจิตรกรรมที่มีพื้นฐานร่วมกัน

รูปที่ ๑.๑๘ การแรเงาเพื่อให้เกิด ค่าน้ำหนักอ่อนแก่
ของแสงและเงา

รูปที่ ๑.๑๙ การระบายสีให้เกิดค่าน้ำหนักอ่อนแก่
ของแสงและเงาในงานจิตรกรรม

๒.๑๓ สีในสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้สึกทางจักขุสัมผัส ซึ่งตามีปฏิกิริยาตอบโต้กับแสงที่ความเข้มระดับต่าง ๆ ของวัตถุ สิ่งของ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ที่สามารถ มองเห็นเป็นสีต่าง ๆ เช่นสีของดอกไม้ ใบไม้ ผลไม้ เป็นต้น

รูปที่ ๑.๒๐ สีชมพูของดอกไม้

รูปที่ ๑.๒๑ สีเหลืองของเนื้อทุเรียน

๒.๑๓ สีในงานทัศนศิลป์ ศิลปินพยายามรวบรวมความรู้จากทฤษฎีสีต่าง ๆ มาใช้ในการทำงานของตน โดยมีเป้าหมายเพื่อการแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึก ตลอดจนเพื่อศึกษา ทดลองถึงวิธีการผสมสี เพื่อป้ายหรือระบายลงบนผิวระนาบผิวด้วยเทคนิคต่าง ๆ

รูปที่ ๑.๒๒ ภาพบัวบังใบ ผลงานของสมภพ จงจิตตโพธา เทคนิคสีน้ำมันบนผ้าใบ

กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๑.๑

ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์

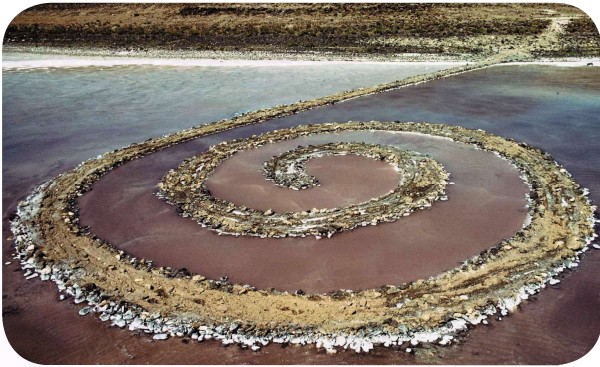
กิจกรรมที่ ๑ ทัศนธาตุ หมายถึง ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง

กิจกรรมที่ ๒ จงบอกความหมายและหลักสำคัญของการออกแบบ

กิจกรรมที่ ๓ ให้นักเรียนนำทัศนธาตุ เส้น รูปร่าง รูปทรง มาจัดองค์ประกอบ ลงในกระดาษ A๔ พร้อมทั้งลงน้ำหนักให้สวยงาม

๓. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

รูปที่ ๑.๒๓ Spiral Jetty หรือ เขื่อนกั้นหอย ผลงานของโรเบิร์ต สมิธสัน (Robert Smithson)
(ที่มา : <https://qrqo.page.link/PU6q3>)

ผลงานนี้ชื่อว่า **Spiral Jetty หรือ เขื่อนกั้นหอย** เป็นประติมากรรมสุดน่าพิศวงที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ และใช้วัสดุในการสร้างจากธรรมชาติ สร้างขึ้นโดย “โรเบิร์ต สมิธสัน” (Robert Smithson) นักประติมากรชาวอเมริกัน เริ่มต้นสร้างในเดือนเมษายนปี ๑๙๗๐ ตั้งอยู่ในชายฝั่งทางตะวันออกเฉียงเหนือของทะเลสาบเกรตซอลต์ โกล์กับโรเชลพอยท์ ในรัฐยูทาห์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นจากโคลน ผลึกเกลือที่ตกตะกอนและหินบะซอลต์ โดยมีความยาวกว่า ๔๖๐ เมตร กว้าง ๔.๖ เมตร มีลักษณะเป็นกลุ่มหินยื่นออกไปในทะเลสาบเป็นรูปก้นหอยขดในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา ตัวกลุ่มหินนั้นมีการก่อสร้างเหมือนกับเขื่อนเรียงหิน เพียงแต่ว่าประติมากรรมชิ้นนี้มีลักษณะเหมือนกับสะพานที่ผู้คนสามารถเดินบนหินได้

บทวิเคราะห์

เมื่อพิจารณากันทางรูปร่างของตัวงานเมื่อมองจากมุมสูง (Bird Eye View) จะเห็นผลงานชิ้นนี้เป็นรูปขดก้นหอย (Spiral) หมุนทวนเข็มนาฬิกา (Counterclockwise) ลักษณะของลายขดก้นหอยนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในศิลปะแบบโบราณในอดีตทั่วโลก เช่น ลายแฉกกันของอารยธรรมกรีก, ลายหม้อดินเผาที่บ้านเชียง, ขดพระเกศาของพระพุทธรูป, ลวดลายประดับในศิลปะจีน เป็นต้น ซึ่งสัญลักษณ์ดังกล่าวมีความเป็นสากล มีรูปลักษณ์พื้นฐานง่าย ๆ ที่มนุษย์ทั้งสองซีกโลกสามารถสัมผัสได้

รูปที่ ๑.๒๔ ภาพมุมสูงขดก้นหอย มีลักษณะหมุนทวนเข็มนาฬิกา
(ที่มา : <https://qrqo.page.link/GB6aT>)

ในการใช้วัตถุดิบและพื้นที่ จะเห็นว่าศิลปินได้ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมาประกอบกันขึ้นเป็นผลงาน อีกทั้งเห็นถึงขนาดของศิลปินที่ได้เลือกจุดที่เป็นทะเลสาบที่มีน้ำเค็มมาก ๆ ซึ่งประกอบด้วยแร่ธาตุและสาหร่ายที่มีความต่างจากแหล่งน้ำตามปกติจึงทำให้น้ำปรากฏสีแดง อันเนื่องมาจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและทางข้ามน้ำเป็นปัจจัยให้ความสะดวกสบายของน้ำได้ปรับเปลี่ยนไป เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในปรากฏการณ์ของน้ำ

ศิลปินต้องการนำเสนอผลงานที่แสดงถึงเจตจำนงของความคิดของตนถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ซึ่งความเค็มจัดของทะเลสาบและความผันแปรของพื้นที่อันเนื่องจากการสร้างทางข้าม โดยใช้สัญลักษณ์สากลง่าย ๆ และใช้ประโยชน์จากปฏิกิริยาทางธรรมชาติของพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนสีของน้ำทะเลบางส่วนให้เป็นสีแดง ตัดกับอีกส่วนที่ถูกกันเป็นสีน้ำเงิน ผลงานชิ้นนี้นอกจากจะมีความยิ่งใหญ่โดยขนาดของตัวมันเองแล้ว ยังส่งผ่านให้เกิดวาทกรรมทั้งทางศิลปะและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

๔. การวิเคราะห์ทัศนธาตุและการออกแบบในงานทัศนศิลป์

ทัศนศิลป์ (Visual Art) เป็นงานศิลปะที่มองเห็นได้ รับรู้ด้วยตา นอกจาก “ทัศน” จะหมายถึงงานศิลปะที่มองเห็นแล้ว ยังหมายถึงการสร้างสรรคจากสิ่งคลใจ (Inspiration) ที่มองเห็นได้ ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม สิ่งคลใจมีได้เกิดจากสิ่งที่ไม่เห็น คิดฝันเอาเอง โสยศาสตร์หรือจินตนาการในเชิงจิตนิยม

ในหน่วยนี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์ ซึ่งหลักการออกแบบแต่ละข้อมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ศิลปินจะเลือกลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสร้างของตนเป็นสำคัญ

รูปที่ ๑.๒๕ ภาพ “โต๊ะกลม. (The Round Table)

ค.ศ.๑๙๒๔ ผลงานของจอร์จ บราก (Georges Braque) ศิลปินกลุ่มคิวบิสม์ (Cubism) เทคนิคสีน้ำมันและทรายเขียนบน

บทวิเคราะห์

ชื่อผลงาน “โต๊ะกลม. (The Round Table) ของจอร์จ บราก (Georges Braque) สร้างในปีค.ศ.๑๙๒๔ ด้วยเทคนิคสีน้ำมันและทรายเขียนบนผ้าใบ ขนาด ๑๔๕.๗๓ x ๑๑๓.๖๗ ซม. องค์ประกอบของ ส่วนใหญ่ ใช้รูปทรงเรขาคณิต สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม และวงรีในภาพประกอบด้วยรูปทรงของวัตถุเครื่องใช้หลายชนิด เช่น หนังสือ กีตาร์ มิด ขวด และผลไม้ซึ่งกองรวมอยู่บนโต๊ะกลม มีความแตกต่างและหลากหลายขององค์ประกอบ แต่ความแตกต่างดังกล่าว ไม่ทำให้เสียความเป็นเอกภาพ โดยใช้หลักการเกี่ยวเนื่องมาใช้ ในการจัดกลุ่ม (Clustering) ซึ่งสามารถจะลงสายตาให้ดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัด ภาพที่มีลักษณะแบบรูปทรงเปิด (Open Form) จะช่วยให้รูปทรงที่แตกต่างกันเมื่อวางข้างเคียงกันทำให้ดู รวมเป็นหน่วยเดียวกันเช่น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว การเกี่ยวเนื่องเกิดจากองค์ประกอบที่มีลักษณะใกล้เคียง กัน (Similarity) และลักษณะความเหมือนหรือความใกล้เคียงกันแต่องค์ประกอบทั้งหมดสามารถเชื่อมโยง กับรูปทรงวัตถุข้างเคียงได้โดยไม่ขัดตา และขอบโต๊ะกลมสีดำที่โอบรอบรูปทรงวัตถุทั้งหมดเป็นการสร้างให้ เกิดเอกภาพได้อย่างชาญฉลาดยิ่ง

ในผลงานชิ้นนี้มีการใช้สีที่ผสมด้วยสีขาวและสีดำ ภาพรวมจะมองเห็นเป็นสีกลาง มีการเว้นขอบขาว เกิดเป็นเส้นที่ทำให้ภาพลดความแข็งกระด้างของรูปทรงได้อย่างลงตัว ส่วนพื้นผิวที่เกิดจากการใช้ทราย จะเห็นอยู่ทั่วทั้งภาพซึ่งเป็นส่วนประกอบให้ภาพเกิดความน่าสนใจ ในเรื่องของความสมดุลจะเป็นการจัดภาพแบบความสมดุลไม่เหมือนกัน ซึ่งถูกจัดวางรูปทรง ในลักษณะการทับซ้อนกันและบังกัน

งานจิตรกรรมของบราก ได้แสดงให้เห็นถึงความสนใจใหม่ของบรากในเรื่องของรูปทรงเรขาคณิตและทัศนียภาพที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ซึ่งเขาทำการศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้แสงและทัศนียภาพ เน้นให้เห็นถึงการเอาใจใส่ในโครงสร้างของรูปทรงอย่างชัดเจน รูปร่างมีความง่ายและตัดเส้นรอบนอกด้วยรูปสี่ด้าน หน้าและหนา พื้นหลังภาพมีรายละเอียดปรากฏเป็นรูปเหลี่ยมใหญ่ มีเงามุม แล้วค่อยพัฒนาเข้าสู่หลักทฤษฎีของลัทธิคิวบิสม์ เช่น หลักเสียงการใช้หลักเกณฑ์เก่า ๆ ที่ทำให้ภาพเกิดมิติและรูปวัตถุในช่องว่าง เขาได้สร้างภาพให้เต็มไปด้วยพื้นระนาบ มีการใช้เส้นแบบเรขาคณิต ไม่เพียงเท่านั้น เขากับปิกัสโซ ร่วมมือกันคิดค้นให้ลึกซึ้งลงไปอีก มีการวิเคราะห์ความเป็นนามธรรมของรูปทรง ทั้งคู่ได้ถึงจุด เฮอร์เมติกสไตล์ (Hermetic Style) คือรูปทรงที่ทับซ้อน ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๑๑

กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ ๑.๒

ทัศนธาตุและหลักการออกแบบในงานทัศนศิลป์

กิจกรรมที่ ๑

ให้นักเรียนค้นหาพื้นผิวในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการฝนบนกระดาษปรีฟ ด้วยดินสอดำ จำนวน ๑๐ แบบ นำมาตัดปะลงบนสมุด พร้อมทั้งเขียนที่มาของพื้นผิว และนำมาอภิปรายหน้าชั้นเรียนร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๒

ให้นักเรียนถ่ายภาพเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มา ๑ ภาพ พร้อมทั้ง แยกแยะ และอธิบายให้เห็นถึงทัศนธาตุและหลักการออกแบบ ที่ปรากฏอยู่ในภาพ พร้อมพิมพ์ลงบนกระดาษ A๔ และนำมาอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน

กิจกรรมที่ ๓

ให้นักเรียนถ่ายภาพเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มา ๑ ภาพ พร้อมทั้ง แยกแยะ และอธิบายให้เห็นถึงทัศนธาตุและหลักการออกแบบ ที่ปรากฏอยู่ในภาพ พร้อมพิมพ์ลงบนกระดาษ A๔ และนำมาอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน